

М. : Высшая школа, 1991. – 192 с.

13. Робин К. Страх. История политической идеи ; пер. с англ. А. Георгиева, М. Рудакова / Кори Робин. – М. : Прогресс-традиция; Издательский дом “Территория будущего”, 2007. – 368 с.

14. Хоркхаймер М., Адорно Т. Диалектика Просвещения. Философские фрагменты. Перевод с немецкого М. Кузнецова / М. Хоркхаймер, Т. Адорно. – М.–СПб. : “Медиум”, “Ювента”, 1997. – 312 с.

References

1. Mere Zh. Prynypy suverenitetu. Istorija ta osnovy novitn'oi' vlady; perekl. z fr. L. Kononovycha / Zherar Mere. – L'viv : Kal'varija, 2003. – 216 s.

2. Jel'fond I. Ja. Uchenie o suverenitete vo francuzskoj politicheskoj mysli vtoroj poloviny XVI v. // Kul'tura Vozrozhdenija i vlast' / I. Ja. Jel'fond. – M. : Nauka, 1999. – 223 s.

3. Tejlor Ch. Sekuljarna doba. Knyga persha. Per z angl. / Charl'z Tejlor. – K. : DUH I LITERA, 2013. – 664 s.

4. Montesk'e Sh. L. Persidskie pis'ma; per. s fr. Pod red. E. A. Gunsta / Sh. L. Montesk'e. – Jelista : Kalmykoe knizhnoe izdatel'stvo, 1988. – 302 s.

5. Pejn T. Prava ljudy; per. z angl. Igor Savchak / Tomas Pejn. – L'viv : Litopys, 2000. – 288 s.

6. Gegel' G. V. F. Lekcii po filosofii istorii ; per. A. M. Vodena / G. V. F. Gegel'. – SPb. : “Nauka”, 2000. – 480 s.

7. Manan P. Intel'ktual'na istorija liberalizmu; per. z fr. / P'jer Manan. – K. : Duh i Litera, 2005. – 216 s.

8. Fal'k B. Montesk'je // Klasyky politychnoi' dumky vid Platona do Maksa Vebera; per. z nim. / Bertol'd Fal'k. – K. : Tandem, 2002. – 584 s.

9. Montesk'e Sh. O duhe zakonov / Montesk'e Sh. Izbrannye proizvedenija. – M. : Gosudarstvennoe izdatel'stvo politicheskoj literatury, 1955. – 800 s.

10. Aron R. Jetapy razvittija sociologicheskoi mysli; obshh. red. i predisl. P. S. Gurevicha / Rajmon Aron. – M. : Izdatel'skaja gruppa “Progress” – “Politika”, 1993. – 608 s.

11. Arendt H. Vita active, ili O dejatel'noj zhizni; per. s nem. i angl. V. V. Bibihina ; Pod red. D. M. Nosova / Hanna Arendt. – SPb. : Aleteja, 2000. – 437 s.

12. Hajdegger M. Razgovor na proselochnoj doroge; Sbornik; per. s nem.; Pod red. A. L. Dobrohotova / Martin Hajdegger. – M. : Vysshaja shkola, 1991. – 192 s.

13. Robin K. Strah. Istorija politicheskoj idei; per. s angl. A. Georgieva, M. Rudakova / Kori Robin. – M. : Progress-tradycja; Izdatel'skij dom “Territorija budushhego”, 2007. – 368 s.

14. Horkhajmer M., Adorno T. Dialektika Prosveshhenija. Filosofskie fragmenty. Perevod s nemeckogo M. Kuznecova / M. Horkhajmer, T. Adorno. – M.–SPb. : “Medium”, “Juventa”, 1997. – 312 s.

Turenko O. S., Ph.D., Art. Lecturer, Department of Theory and History of State and Law, Donetsk Law Institute Ministry of Internal Affairs of Ukraine (Ukraine, Donetsk), oturenko@mail.ru

Change the angle of fear in political philosophy S.–L. Montesquieu

On an example of reasoning S.–L. Montesquieu investigated change the angle of fear in early modern political philosophy. It's concluded that in the representation of modernist worldview fear loses its sacredness and state structural diversity of the received and, become a “free” agent of social and political relations. It also indicates the negative impact of a despotic regime – the destruction of the public sphere, the destruction of political institutions and modifies the state in empty space. Moreover, the terror deprives of individual freedom and modernizes it into a new barbarian.

Keywords: fear, S.–L. Montesquieu, despotism, power, freedom.

Туренко О. С., кандидат философских наук, ст. преподаватель кафедры теории и истории государства и права, Донецкий юридический институт МВД Украины (Украина, Донецк), oturenko@mail.ru

Смена ракурса страха в политической философии Ш.–Л. Монтескье

На примере суждений Ш.–Л. Монтескье исследуется изменение ракурса страха в политической философии раннего модерна. Делается вывод, что в мировоззренческой парадигме модерна, страх теряет свою сакральность и государственную структурированность и получает многовекторную направленность, становится “свободным” агентом социально-политических отношений. Определяется негативное влияние деспотического режима – разрушение публичной сферы, уничтожение политических институтов и применение террора, который лишает индивида свободы и низпровергает его до варвара.

Ключевые слова: страх, Ш.–Л. Монтескье, деспотия, власть, свобода.

* * *

УДК 164.031Теорія аргументації

Політюк А. П.

аспірантка, Київський національний університет ім. Т. Шевченка (Україна, Київ), apolitiuk@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ НЕФОРМАЛЬНОЇ ЛОГІКИ: АНАЛІЗ ПОГЛЯДІВ Р. ДЖОНСОНА І Е. БЛЕЙРА

Крізь призму роботи “Логічний самозахист” відомих канадських логіків Р. Джонсона та Е. Блейра у статті досліджуються витоки неформальної логіки, як окремого напрямку в межах логічної думки другої половини 20 ст.

Ключові слова: неформальна логіка, “Логічний самозахист”, теорія помилок, Ральф Джонсон, Ентоні Блейр.

Аналіз питань, пов'язаних з логічними основами теорії аргументації у наш час мають велике соціальне значення у зв'язку з радикальними змінами у всіх сферах життя, які відбуваються у сучасній Україні. Зростання значущості політичних дебатів, різноманітних дискусій, та інших видів суперечок у житті українського суспільства роблять надзвичайно актуальними наукові дослідження логічних основ теорії аргументації.

Метою статті є аналіз витоків неформальної логіки, як окремого напрямку в межах логічної думки другої половини 20 ст.; визначення ролі, яку в цьому процесі відіграла робота Р. Джонсона та Е. Блейра “Логічний самозахист”; та встановлення теоретичного підґрунтя неформальної логіки та нових критеріїв для аналізу аргументації, що прийшли на зміну критеріям формальної логіки.

Серед дослідників цієї проблематики чимало провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як І. В. Хоменко, Д. В. Зайцев, Г. В. Гриненко, а також незліченна кількість послідовників канадської школи критичного мислення та північноамериканської школи неформальної логіки.

Історія неформальної логіки хоча і має ряд історичних прецедентів, основоположними датами прийнято вважати 1958 р. та 1970 рр. Вона виникає в Північній Америці як відгалуження класичної логіки та є дітям 1960 рр., коли соціальні і політичні реформаторські ідеї дійшли і до сфери освіти. У логіці, і особливо у викладанні логіки в північноамериканських університетах, це сприяло підвищенню інтересу до можливості застосування логічного знання у повсякденній аргументації. Вивчення теорії аргументації почалося зі спроби замінити штучні приклади сильних і слабких аргументацій, які були характерними для посібників з формальної логіки (такі приклади, як: “... Всі люди смертні, Сократ людина, отже Сократ смертний”), на приклади міркувань та дискусій, які були взяті з публічної сфери – політичні й соціальні дебати, публіцистичні статті, ЗМІ, реклама і т.д.

Хоча увага до прикладів міркувань з реального життя зустрічається у роботах Стівена Тулміна “Застосування аргументації” 1958 р., Чарльза Хембліна “Помилки” 1970 р. і т.д., розробку належного теоретичного підґрунтя неформальної логіки прийнято приспівувати роботі “Логічний самозахист” Ральфа Джонсона і Ентоні Блейра, викладачів Університету Віндзора, Канада.

Перше видання “Логічного самозахисту” вийшло друком у 1977 р. як посібник для восьмимісячного університетського навчального курсу. Основною метою курсу було навчити студентів інтерпретувати та

оцінювати звернення до їх переконань щодо того, як повинні поводити себе громадяни у індустріальному капіталістичному та демократичному суспільстві на зразок Сполучених Штатів Америки, або ж Канади, звідки автори книги – Ральф Джонсон та Ентоні Блейр – родом. Існування у таких суспільствах передбачає участь громадян у публічному житті країни, принаймні шляхом участі у виборі тих, хто буде представляти їх інтерес у владі. Економіки цих країн також значною мірою залежать від споживання, що підтримується рекламою. Громадяни цих країн щодня мають справу зі спробами бути переконаними на підтримку різноманітних дій, політичних курсів та питань, які згодом матимуть наслідки не лише для життя конкретної людини, але і на життя суспільства в цілому. Зазвичай будь-які тези, які громадянам пропонують підтримати, підкріплюються іншими положеннями, що повинні переконати у прийнятності, істинності або правильності того чи іншого вибору. Таким чином, громадян таких суспільств ніби запрошують погодитися із аргументами, що пропонуються на підтримку їх переконань, позицій чи дій.

Завдання, яке автори посібника поставили перед собою, складно назвати простим, адже мова йде про підготовку студентів, майбутніх громадян, до особливостей життя у громадянському суспільстві, де кожне рішення, кожен крок та вибір матимуть вплив не лише на їх майбутнє, але і на майбутнє нації та нащадків. Творення громадянського суспільства починається не з політичного діяча, не з прийнятого закону, а з усвідомлення кожною окремою людиною власної приналежності до конкретного суспільства та, найголовніше, відповідальності за власні рішення.

Усвідомлення ролі, яку відіграють вищі навчальні заклади у процесі підготовки молодих спеціалістів до життя у громадянському суспільстві у США та Канаді відбулося набагато раніше, ніж у 1977 р. Про це свідчать шкільні навчальні програми та загальні університетські курси право та державознавства. Канадці Ральф Джонсон та Ентоні Блейр створили новий навчальний курс, успішно пройшовши який, студенти отримували цінні навички для аналізу аргументацій – процесу, з яким людина стикається на кожному кроці. Прийняття будь-якого рішення, починаючи питаннями що вдягнути вранці або який бренд соку купити в магазині і закінчуючи яку кар'єру обрати та за яку політичну партію голосувати, передбачає явну чи неявну аргументацію на підтримку того чи іншого рішення. Незважаючи на те, що більшість побутових питань не займають в нас надто багато часу для вирішення, вкрай важливо розуміти, наприклад, що рішення про покупку того чи іншого бренду соку було прийнято не лише на підставі реклами, яку ми бачили по телевізору чи на вході у магазин.

Автори посібника першими зробили спробу викласти неформальну логіку міркувань, надати їй теоретичного обґрунтування та подати як навчальний курс. Вони також виступили ініціаторами створення неофіційного інформаційного бюлетеня Логіка, що видавався під їх редакцією та згодом перетворився на шанований міжнародною логічною спільнотою журнал Неформальна логіка (InformalLogic). Саме цей журнал прийнято вважати місцем, де відбувалися активні теоретичні

обговорення щодо кола питань, якими повинна займатися неформальна логіка.

З моменту першої публікації “Логічного самозахисту” минуло вже майже 40 років і дисципліна, до створення якої канадські дослідники доклали неабияких зусиль, не просто залишається актуальною, але й активно розвивається. На користь цього свідчить чималий масив літератури, який присвячено обговоренню теоретичних засад та предмету неформальної логіки. Предметне поле нової дисципліни наразі є надзвичайно широким, оскільки окрім різноманітних питань, що досліджуються, за всі ці роки в межах теорії аргументації з'явилися також і окремі школи, серед яких неформальна логіка є лише однією з багатьох. Проблематика теорії аргументації охоплює, але не обмежується теорією помилок, теорією аргументативних схем; риторичними аспектами аргументації; питаннями діалектичних зобов'язань учасників суперечки; теорією діалогу, класифікацією аргументів, визначенням структури аргументації, емпіричними дослідженнями аргументації і т.д. [6].

Курс, який розробили Ральф Джонсон та Ентоні Блейр, був спрямований на розвиток навичок для інтерпретації та оцінки різноманітних аргументів та аргументації із сфери повсякденного життя. Перші видання книги (а перевидавалася вона лише у Північній Америці вже понад 8 разів) не містили розділів про засоби масової інформації та рекламу, однак, враховуючи той факт що сьогодні одним з ключових джерел інформації є ЗМІ та Інтернет, а сучасна економіка сприймає людей, в першу чергу, як споживачів, ці важливі розділи були додані до останнього перевидання, що вийшло друком у 2005 р.

Фокус на практичному спрямуванні посібника “Логічний самозахист”, однак, не применшує його теоретичного значення. Теоретичний та методологічний інструментарій, який розробили та застосували автори, дав продовження напряму неформальної логіки, першопрохідцями якого у 1958 р. були британець Стівен Тулмін із роботою “Застосування аргументації” [7] та бельгійці ХаїмПерельман та Люсі Ольбрехтс-Титека із роботою “Нова Риторика” [4].

У вступі до видання 2005 р. автори пишуть, що одне з формуючих теоретичних припущень, яке дало життя посібнику, був той факт, що “формальна чи дедуктивна логіка не є адекватною теоретичною основою для аналізу та оцінки аргументації, що має місце у публічній сфері” [2, с. 13]. Автори привертають увагу читачів, що, незважаючи на те, що з моменту публікації першого видання минуло вже понад 30 років, цей теоретичний засновок концепції лишився незмінним. Важливо також зазначити, що, роблячи таку заяву, автори не позиціонували її як критику формальної дедуктивної логіки, а радше як критику підходу до навчання аналізувати та оцінювати аргументацію методами, що використовуються для викладання формальної дедуктивної логіки. “В межах формальної логіки досліджується система обов'язкових відношень між пропозиціями та реченнями, а не аргументаціями, що розуміються як тези та їх аргументи” [2, с. 13].

Основним доводом на користь неадекватності методів формальної дедуктивної логіки для аналізу та оцінки аргументації, який наводять автори “Логічного

самозахисту”, полягає в тому, що відношення між аргументами дуже часто не є ні обов’язковими (чимало сильних індуктивних чи аргументацій, заснованих на припущенні, не відповідатимуть цьому критерію), ні достатніми (є аргументації, які є поганими і непереконливими навіть не зважаючи на те, що всі норми виконані). Більше того, реконструкція аргументації з дискурсу повсякденної мови так, ніби то ця аргументація є дедуктивно-правильною, часто призводить до нівелювання початкової точки зору автора.

Для західної логічної думки середини 70 рр. подібні заяви були більш ніж сміливими, оскільки панування формальної дедуктивної логіки серед фахівців того часу складно заперечити. Мова йде про бурхливий розвиток класичних та некласичних логік, перші спроби застосувати логічне знання у сфері комп’ютерних технологій і т.д. Все це призвело до віддалення від розуміння логіки, яке було закладено родоначальником традиційної логіки – Аристотелем: логіка, як органон для правильного людського мислення [1].

Аби повернути логіці статус науки, методи та інструменти якої можуть стати в нагоді кожній людині, Р. Джонсон та Е. Блейр розробили новий підхід до розуміння логіки – неформальну логіку. Їх мета не полягала в критиці формальної логіки, радше вони займалися пошуком альтернативної моделі застосування логічного знання, яке могло б перетворити логіку на практичну дисципліну. Саме тут вдається прослідкувати очевидний зв’язок між концепцією неформальної логіки канадців та концепцією працюючої логіки (workinglogic) Ст. Тулміна, яка за своєю суттю стала переходом від суто формальної теорії до практичного застосування теоретичних здобутків логіки. Критичне мислення, як інструмент дослідження будь-якої сфери знання та діяльності, потребувало обґрунтування і Ст. Тулмін намагався поєднати існуючі масив теоретичних знань з можливістю їх застосування на практиці. Працююча логіка Ст. Тулміна – це логіка, яка займається не математично-правильними алгоритмами доведення, коли у конкретну схему можливо підставити необхідні дані і отримати очікуваний результат, а логіка, що виступає інструментом для сутнісного аналізу кожного конкретного прикладу аргументації. Саме для цього британець розробив власну структуру аргументації та приписав аргументації властивість бути залежними чи незалежними від сфери використання і т.д. [7].

Про неприйнятність застосування критеріїв та понятійного апарату формальної логіки для аналізу аргументації говорив ще Ст. Тулмін, який, однак, зосередив увагу на побудові моделі аргументації та поясненню зв’язків між кожним із компонентів у цій моделі. Таким чином, основний акцент концепції британського дослідника зроблено на розробці та обґрунтуванні нової термінологічної бази для дослідження аргументації. Р. Джонсон та Е. Блейр пішли іншим шляхом.

Стверджуючи, що критерії дедуктивної логіки (істинні засновки та правильна модель/схема міркування) не є адекватними для аналізу аргументації, канадці запропонували замінити ці критерії на більш загальні (прийнятні засновки, які є релевантними до висновку та надають достатньо підстав для того, щоб прийняти цей висновок). Цими критеріями стали

критерії “ARS”: Acceptability (прийнятність), Relevance (релевантність) та Sufficiency (достатність), про які вперше пішла мова саме в роботі “Логічний самозахист”. В подальшому ця схема буде згадуватися як “ПриРеДо” критерії. Додатковою перевагою цих критеріїв є їх прийняття специфіки дедуктивної правильності та індуктивної сили як окремих ситуацій, що при цьому не обмежує аргументацію лише цими умовами та залишає місце для інших схем та моделей міркування.

Звісно, за більш ніж 30 років існування, підхід “ПриРеДо” критеріїв зазнав певних змін, на яких автори і наголошують у виданні 2005 р. Розглянемо кожний з критеріїв окремо.

ПРИЙНЯТНІСТЬ

З моменту представлення підходу “ПриРеДо” критеріїв, автори інтерпретували прийнятні засновки як “достойні для прийняття сперечальником та аудиторією”. В останньому перевиданні “Логічного самозахисту”, Р. Джонсон та Е. Блейр наголошують, що прийнятність аж ніяк не повинна розумітися як неспівставний з істинністю критерій адекватності засновку в хорошій аргументації. Переформулювавши першу версію визначення критерію прийнятності, автори зазначають, що в певних контекстах засновки аргументації є достойні для прийняття лише якщо відомо або достатньо вірогідно, що вони істинні, і сперечальник може не просто продемонструвати це аудиторії, але й переконати її в це повірити. Одним із способів показати, що засновок є неприйнятним, полягає в демонстрації його хибності.

Важливим моментом у правильності трактування критерію прийнятності є розуміння істинності. Усвідомлюючи, що в деяких ситуаціях з’ясувати істинність чи хибність засновку практично неможливо (*Леніна отруїли?*), або ж істинність засновку не має відношення до аргументу (*якою була істинна інтерпретація платонівської теорії форм?*), не варто вдаватися в крайнощі та стверджувати, що істинність всього можна поставити під сумнів.

Разом з тим, існують і контексти, в яких засновки повинні прийматися, навіть якщо не можливо встановити істинні вони чи хибні. Наприклад, якщо засновок є або обґрунтованим припущенням, або ж у цих конкретних умовах його вірогідність є достатньою для врахування.

Р. Джонсон та Е. Блейр пропонують ще одну інтерпретацію критерію прийнятності засновків, стверджуючи, що прийнятність чи неприйнятність залежить від ролі, яку аргументи (засновки) відіграють. Автори наводять три варіанти: “епістемічна роль полягає в демонстрації істинності чи достатньої вірогідності тези; діалектична роль полягає в задовільній відповіді на запит іншого учасника розмови; риторична роль полягає в переконанні аудиторії прийняти тезу” [2, с. 14].

РЕЛЕВАНТНІСТЬ

Релевантність аргументів, що наводяться на підтримку тези, автори “Логічного самозахисту” інтерпретують у два способи. Якщо релевантність розуміти з точки зору того, наскільки аргументи підтримують тезу, тоді можна говорити про ступені релевантності. Наприклад, сучасне відео зі звуком на

якому знято пташку, вид якої вважався вимерлим, буде більш релевантним аргументом на користь тези про те, що принаймні один представник цього виду вижив, аніж доклад на кілька сторінок про те, що хтось бачив цю пташку живою. У випадку, коли релевантність засновків означає їх вплив на прийняття/переконавання у істинності тези, тоді визначення релевантності чи нерелевантності стає більш чітким та зрозумілим. Саме на цьому, другому визначенні релевантності автори вирішили зупинитися. Засновок аргументу (завжди у поєднанні з іншими засновками) або має доказову релевантність (*probative relevance*) або ж ні. Якщо така релевантність має місце, тоді можна говорити про ступінь релевантності засновку до тези.

ДОСТАТНІСТЬ

Основну увагу у роботі “Логічний самозахист” Р. Джонсон та Е. Блейр приділяли в першу чергу аргументаціям між індивідами. Ця особливість, з одного боку, суттєво лімітує застосування їх теорії, однак, з іншого боку, має і свої плюси. Достатність, як її розуміють канадські дослідники, полягає в здатності засновків аргументації створювати необхідну основу аби уможливити переконання у прийнятності тези. Коли мова йде про аргументацію між індивідами, вона зазвичай має діалектичний, а не риторичний формат. Це означає, що два та більше учасників дискусії один за одним обмінюються аргументами, а не викладають свою точку зору безвідносно реакції інших учасників дискусії. Таким чином, достатність засновків буде полягати не лише в намаганні підібрати такі аргументи, які б однозначно переконали аудиторію у прийнятності тези без потреби додавати все нові й нові аргументи, але й у бажанні попередити контраргументи та критичні зауваження щодо доводів на користь тези з боку інших учасників дискусії.

Поняття достатності почало набувати нового сенсу після виходу у 2000 р. праці “Маніфест раціональності”, написаної Р. Джонсоном. Аргументативна відповідальність, або ж вираховування позиції та аргументів, які наводять інші учасники дискусії, є одним з ключових понять роботи Р. Джонсона [3]. Враховуючи новий аспект, автори “Логічного самозахисту” пропонують розуміти критерій достатності у трьох вимірах – логічний (епістемічний), діалектичний та риторичний. Засновки сильної аргументації повинні надавати в достатній мірі правильні доводи не лише для того, щоб раціонально переконати аудиторію у правильності тези, але і містити аргументи, що відповідають на питання, сумніви та протести доцільно висловлені іншими учасниками дискусії.

Як вже зазначалося, поле діяльності та проблематика теорії аргументації є надзвичайно широкою і включає, серед іншого, теорію помилок, що зустрічаються в аргументації. Р. Джонсон та Е. Блейр одними з перших звернули увагу на помилки, як спосіб оцінки аргументації. Розглядаючи історичні зміни у трактуванні поняття помилок в аргументації, можемо побачити, що спершу помилки в аргументації вважалися ознакою слабких міркувань, структура та зміст яких не є переконливим самі по собі. Таке розуміння помилок було спершу сприйнято логічною спільнотою, але згодом було переглянуто іншими дослідниками.

У своєму “лікуванні” помилок в аргументації, неформальна логіка відроджує традицію, яка сходить ще до Аристотеля. Сьогодні ж теорія помилок є окремим напрямом в межах теорії аргументації, що фокусує увагу на навичках ідентифікації наявності помилок в аргументації опонента, або ж уникнення вживання таких помилкових схем у власній аргументації. Теоретичні дискусії щодо класифікації помилок ведуться і до сьогодні, адже різні автори мають різні бачення з цього приводу [7].

Теорія помилок, які зустрічаються в аргументації була і є одним з ключових компонентів курсу “Логічний самозахист”. З моменту виходу першого видання у 1977 р. чимало окремих досліджень у сфері теорії помилок було виконано і опубліковано, однак за своєю суттю підбірка та класифікація помилок, які розробили Р. Джонсон та Е. Блейр, а також, щонайважливіше, метод навчання від противного – коли про правильність побудови міркувань розповідають на прикладах того, як будувати міркування не варто, залишається актуальним та достатнім уваги і сьогодні, 36 років потому.

Оцінюючи власну роботу, виконану багато років тому, автори книги, однак, звертають увагу на три важливі моменти, які необхідно враховувати при розгляді теорії помилок не лише в тому вигляді, як її пропонують Р. Джонсон та Е. Блейр, але і інші дослідники.

В першу чергу, мова йде про те, що схеми аргументацій, які наводяться в межах теорії помилок, та вважаються неприйнятними, не завжди є такими. Якщо взяти в якості прикладу аргумент до людини – *ad hominem* – у різних ситуаціях його трактують по-різному, і як схему що за своєю суттю не є помилковою, і навпаки. З першим зауваженням тісно пов'язано і друге, що наголошує на зв'язку, який існує між теорією помилок і теорією аргументативних схем [5].

Автори наголошують, що формалізовані умови помилковості аргументів в тексті дуже служать описами шаблонів аргументації, які ще називаються “аргументативними схемами”, і залишають поза увагою причини, що роблять таку схему помилковою.

Третє зауваження до виласної теорії помилок автори книги роблять в контексті висновків до яких прийшли автори діалектичних теорій аргументації. Деякі схеми міркувань, що традиційно вважалися помилковими, є скоріш порушеннями норм продуктивного діалогу, радше ніж порушеннями канонів правильності міркувань.

Робота канадських дослідників Ральфа Джонсона та Ентоні Блейра пропонує покрокові рекомендації для виявлення й аналізу аргументації, повертаючи логічній теорії практичного значення шляхом зміни підходу до критеріїв оцінки аргументації, що пропонувала формальна дедуктивна логіка. У роботі пропонується авторське розуміння сильної аргументації, а також узагальнені засоби аналізу та інтерпретації аргументації, що зустрічаються в повсякденному житті.

Окрім важливої для неформальної логіки, як наприклад, теоретичної частини, значну роль в посібнику відведено розвитку практичних навичок, що стануть в нагоді для критичного аналізу інформації, яку пропонують засоби масової інформації та реклама. Інструментарій роботи також пропонує широкий спектр

засобів для виявлення помилок та уловків в структурі та процесі аргументації, що також сприяє розвитку навичок не лише розпізнавати й оцінювати аргументації, але й самостійно конструювати чіткі й добре організовані міркування.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Первая Аналитика // Соч. : в 4 томах. – М. : Мысль, 1978. – Т. 2. – 687 с.
2. Blair A. J., Johnson R. H. Logical Self-Defense (Key Titles in Rhetoric, Argumentation, and Debates Series) [Текст]: A. J. Blair, R. H. Johnson. International Debate Education Association, 2006. – 313 с., ISBN-10: 1932716181.
3. Johnson R. H. Manifest Rationality: A Pragmatic Theory of Argument [Текст]: R. H. Johnson. Routledge, 2000. – 408 с. ISBN-10:0805821740.
4. Perelman Ch. The New Rhetoric: a Treatise on Argumentation [Текст]: Ch. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 2008 (copyright @ 1969 by University of Notre Dame). – 566 с. ISBN-10:0268004463.
5. Reznitskaya A., Anderson R. C. Learning to think well: Application of arguments schema theory to literacy instruction, Comprehension Instruction: Research-based Best Practices [Текст]: A. Reznitskaya, R. C. Anderson. New York : Guilford Press, 2008. – С. 196–213. ISBN 9781593857011.
6. Informal Logic [Електронний ресурс] // Stanford Encyclopedia – режим доступу: <http://plato.stanford.edu/entries/logic-informal/>, вільний. – Назва з екрану.
7. Toulmin St. The Uses of Argument [Текст]: St. Toulmin. Cambridge University Press, 2003. – 262 с. ISBN-10: 0521534836.

References

1. Aristotel'. Pervaja Analitika // Soch.: V 4 tomah. – M.: Mysl', 1978. – T. 2. – 687 s.
2. Blair A. J., Johnson R. H. Logical Self-Defense (Key Titles in Rhetoric, Argumentation, and Debates Series) // International Debate Education Association, 2006. – 313 p.
3. Johnson R. H. Manifest Rationality: A Pragmatic Theory of Argument // Routledge, 2000. – 408 p.
4. Perelman Ch. The New Rhetoric: a Treatise on Argumentation // Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 2008 (copyright @ 1969 by University of Notre Dame). – 566 p.
5. Reznitskaya A., Anderson R. C. Learning to think well: Application of argument schema theory to literacy instruction, Comprehension Instruction: Research-based Best Practices // New York : Guilford Press, 2008. – P. 196–213.
6. Informal Logic // Stanford Encyclopedia – <http://plato.stanford.edu/entries/logic-informal/>
7. Toulmin St. The Uses of Argument // Cambridge University Press, 2003. – 262 p.

Politiuk A. P., postgraduate, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kiev), apolitiuk@gmail.com

Informal Logic Formation: Looking into Ideas of Johnson and Blair

Through the prism of the work “Logical Self-Defense” written by famous Canadian logicians R. Johnson and A. Blair the article investigates the origins of the informal logic as an independent discipline in the logic of the second half of 20th century.

Keywords: informal logic, “Logical Self-Defense”, fallacy theory, Ralf Johnson, Anthony Blair.

Политюк А. П., аспирантка, Киевский национальный университет им. Т. Шевченко (Украина, Киев), apolitiuk@gmail.com

Становление неформальной логики: анализ взглядов Р. Джонсона и Э. Блейра

Через призму работы “Логическая самозащита” известных канадских логиков Р. Джонсона и Э. Блейра в статье исследуются истоки неформальной логики, как независимого направления в логике второй половины 20 в.

Ключевые слова: неформальная логика, “Логическая самозащита”, теория ошибок, Ральф Джонсон, Энтони Блейр.

* * *

УДК 299.513(510)

Юрченко Л. І.

доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Харківський інститут державної справи університету банківської справи НБУ (Україна, Харків), L.v.s.j@yandex.ua,
Костенко А. А.

викладач кафедри суспільних та гуманітарних дисциплін, Харківський державний університет харчування та торгівлі (Україна, Харків)

ЕТИКА ДАОСИЗМУ В КОНТЕКСТІ КИТАЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Етика даосизму в китайській традиційній філософії розглядається як базис для побудови універсальної, загальнолюдської, інтернаціональної етичної доктрини. Метою даної роботи є дослідження багатовекторності етичних уявлень в даосизмі. Дослідження засноване на історичному методі індуктивного узагальнення фактів, поглядів, концепцій. Доведено, що даосизм як філософська школа може бути зручною “експериментальною” платформою для встановлення тенденцій етики не тільки в східній культурі, а і в загальнофілософському розумінні цього феномену.

Ключові слова: китайська традиція, етика, даосизм, конфуціанство, східна культура.

Східна філософія етики завжди викликала зацікавленість світового співтовариства, по-перше, через таємничість її розуміння, а по-друге, через певну особливість та відмінність, яка була свого роду магнітом для пізнання її європейцями.

За умов сучасності виникає необхідність усвідомлення особистої морально-етичної відповідальності, яка виступає не абстракцією, а втіленням у конкретну взаємодію, зіткнення як з кожним індивідом особисто, так і в суспільній взаємодії глобального масштабу. Успіхи Китайської цивілізації примушують західний світ зважати на особливості її філософії.

Східнознавець С. Курбанова зазначає: “По представленію даосов, мир возник из первозданного хаоса, именуемого Единым дыханием (Цы). Творение хаоса есть результат самопроизвольного деления первичной целостности...” [1, с. 291]. В існуванні двох протилежних начал даосизму відображається схожа поляриність давньогрецьких першоджерел. Ще в стародавній філософській думці піфагорійської школи існувало поняття про подвійність, де перше число (одиниця) була закінченим і гармонійним з’єднанням, чимось добрим і сухим; друге (двійка) була не досконалою, незавершена, мала жіночу природу.

У Китайській філософії: “...існує і інша числова система космогенеза: одне народжує два (Інь і Ян), два народжує три (Небо, Земля, Людина), а три народжує всі істоти” [2, с. 52]. Отже, можна з впевненістю стверджувати існування нерозривного, цілісного зв’язку між тим, що створює і створеним, зв’язків, притаманних як стародавнім грецьким, так і китайським вченням. Взаємозалежність елементів світу і буття прослідковується в китайській філософії також за стихією всередині самої людини: “...також важним являється гармоничне соєдинення Води (енергія почек) и Огня (енергія сердца) – это рождает качественно новое состояние в теле подвижника: энергия почек (Вода) поднимается вверх. Энергия сердца (Огонь) должна опуститься вниз, а встреча Воды и Огня порождает “эликсир вечной жизни” [3, с. 45]. Людина і світ є неподіленіми, як елементи однієї цілісної системи, як єдина система циркуляції енергії і взаємозагнності